

Afb. 1. Pieter Oosterhuis (toegeschr.), Station Amsterdam-Willemspoort (gebouwd 1842, in 1878 afgebroken), circa 1875. Foto. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-F-F-00860-A.

Kees Zandvliet

Roosdorps *militaire trophée ter herinnering aan de volksgeest van 1830/'31*

Sietze Johannes Roosdorp (7 juni 1817-18 september 1872) werd als derde kind van Willem Roosdorp en Catharina van Kanegom in Haarlem geboren.¹ Zijn vader was timmerman, later noemde hij zich orgelmaker. Sietze trouwde op 5 september 1838 in Haarlem met Johanna Catharina Willers (Haarlem 1812-26 februari 1882 Amsterdam).² Het huwelijk was min of meer noodzakelijk vanwege de zwangerschap van Catharina. Hun eerste kind Frederik Jacob Roelof werd ruim een maand na de huwelijksdatum op 9 oktober 1838 geboren. Roosdorp had Catharina leren kennen toen hij onderhuurder was bij haar ouders op de Bakenessergracht nr. 681. Het echtpaar kreeg nog vier kinderen: drie zonen en een dochter.³

Roosdorp trad in november 1842 als schrijver in dienst bij de Hollandse IJzeren Spoorweg Maatschappij (HIJSM) en zou daar tot zijn overlijden in 1872 blijven. Voordien was hij ambtenaar bij de in- en uitgaande rechten en accijnzen. Nadat hij bij verschillende bureaus van de HIJSM had gediend als schrijver, maakte hij in 1851 promotie tot stationschef. Wij zien hem in die betrekking actief te Haarlem (1851, 1858-'60), Rotterdam (1855-'56) en Amsterdam (1860-'72). Dankzij de verschillende promoties wist hij zijn inkomen, dat bij zijn aantreden 720 gulden bedroeg, meer dan te verdubbelen tot 1620 gulden per jaar. De wisselingen van standplaatsen bij de HIJSM waren aanleiding om

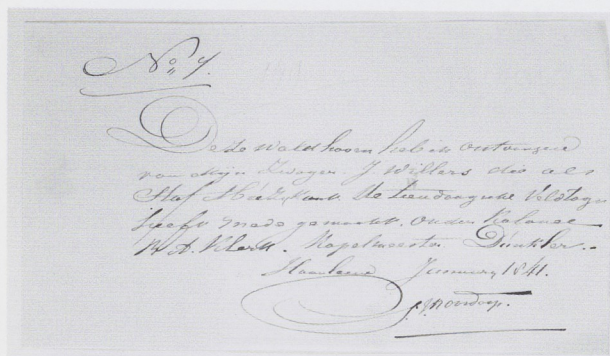
regelmatig te verhuizen. Tussen 1855 en 1858 woonde het gezin in Rotterdam. Nadien woonde de familie enige jaren in Haarlem om vervolgens, na Roosdorps aanstelling in Amsterdam, naar de hoofdstad te verhuizen. Daar bewoonden zij de driekamerwoning in de zijvleugel van het station Amsterdam-Willemspoort (afb. 1).⁴

Bijna een jaar voor zijn overlijden werd Roosdorp ziek. Hij kreeg op 28 november 1871 drie maanden ziekteverlof met behoud van salaris. Die regeling werd enkele malen verlengd totdat in mei 1872 de Raad van Administratie van de HIJSM besloot hem per 1 september van dat jaar met wachtgeld naar huis te sturen. Het gezin moest het woonhuis in het station verlaten en keerde in juli 1872 terug naar Haarlem. Het wachtgeld werd, in afwachting van Roosdorps pensioen, vastgesteld op 1200 gulden per jaar. Erg lang konden Roosdorp en zijn vrouw daar niet op rekenen. Na zijn overlijden in september kreeg zijn weduwe voor slechts twee maanden financiële bijstand. De HIJSM keerde in oktober en in november 1872 per maand 67 gulden uit. Daarna stond de weduwe er alleen voor. Drie van de kinderen waren inmiddels het huis uit. Van de jongste twee, vertrok Frederik Hendrik naar Indië en ging Willem met zijn moeder mee naar Amsterdam.⁵

Blijdorp

Roosdorp heeft zijn ambtelijke loopbaan

Afb. 2. Briefje betreffende de walldhoorn die Roosdorp in 1841 ontving van zijn zwager J. Willers, tijdens de Tiendaagse Veldtocht stafmuzikant. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. NM-10385-149.

handig benut voor zijn liefhebberijen. In een terugblik op Roosdorp en zijn militaire verzameling, besteedde Albert Carel baron Snouckaert van Schauburg, militair en verzamelaar (zie *Bulletin van het Rijksmuseum*, 1997, pp. 355-84), in 1878 ook aandacht aan een andere liefhebberij van Roosdorp, name-

Afb. 3. De Prins van Oranje op het oogenblik waarop te Boutersem hoogstdezelfs paard wordt gewond, geschilderd door C. Kruseman, z.pl., z.j. Rijksmuseum Amsterdam, bibl. 40 E 6.

lijk zijn collectie vogels: later breidde hij deze in een buitentuin en koffiehuis uit tot apen en andere dieren, verkregen door tusschenkomst van zeelieden en koopvaarders, die veelvuldig met hem in contact kwamen. Inderdaad heeft deze verzameling den grond gelegd tot den tegenwoordigen dierentuin bij het station te Rotterdam, welke voortdurend in belangrĳheid toeneemt.⁶

Of deze weergave helemaal klopt, mag betwijfeld worden: korte tijd na de publicatie in de krant, kreeg Snouckaert een brief met aanvullingen en verbeteringen van Hendrik Pek uit Amsterdam, die Roosdorp persoonlijk had gekend. De brief van Pek is niet bewaard, uit andere bron weten wij echter dat Roosdorp niet de oprichter was van de diergaarde Blijdorp maar wel samen met anderen aan de wieg stond.⁷

In het begin van 1855 richtten twee employés van de HIJSM, F. van der Valk en G. van den

- N° 1. Z. K. H. de Prins van Oranje
- 2. Z. K. H. Prins Frederik
- 3. Luit. Genl. de Constant Bebecque
- 4. Luit. Genl. Trip van Zoutlandt
- 5. Luit. Genl. Meyer
- 6. Genl. Major Trip
- 7. Genl. Major van Hooff

- N° 8. Kolonel Luit
- 9. Kolonel Stoecker
- 10. Kolonel Graaf van Stram
- 11. Luit. kol. Baron van Thyll
- 12. Luit. kol. de Wätkirch
- 13. Luit. kol. de Coxa
- 14. Luit. kol. Nijwen

- N° 15. Luit. kol. van Scherrenhorst
- 16. Kapt. Luit. van den Bosch
- 17. Major. Hoff
- 18. Luit. kol. van den Ompheer
- 19. Major. Genl. van Bievelde
- 20. Major. van den Bosch
- 21. Major. van den Bosch

Bergh, een tuin langs het spoor bij het Slagveld te Rotterdam in als diertuin(tje). Nadat Roosdorp met ingang van 1 januari 1856 benoemd was tot stationschef in Rotterdam sloot hij zich, samen met zijn vriend J.M. Scheffer, aan bij dit initiatief. Het vier-tal huurde in april 1856 een aangrenzende tuin erbij, het daarin staande tuinhuisje werd tot Sociëteit gebombardeerd. Het lidmaatschap van de aldus gestichte miniatuurdiertuin annex sociëteit werd op 10 gulden vastgesteld. Binnen een jaar groeide het diertuintje uit tot een respectabele *zoölogische inrichting* gesteund door 500 leden. Burgemeesters en wethouders gaven vervolgens toestemming tot de aanleg van een diergaarde. Mei 1857 werd deze officieel gesticht door een 21 leden tellende *commissie van oprichting*, onder wie ook Roosdorp.

De Militaire Trophée van Roosdorp

Vanaf 1860 was Roosdorp chef van het station Willemspoort in Amsterdam. Een van de wachtkamers van dit station, waarschijnlijk dat der eerste en tweede klasse, grenzend aan zijn kantoor en woonhuis, zou in de jaren '60 door Roosdorp ingericht worden met een, zoals hij het in een van zijn brieven noemt, *merkwwaardige verzameling van herinneringen der oude Nederlandse armée*.⁸ Helemaal accuraat was die betiteling niet, de verzameling stond nadrukkelijk in het teken van de herinnering aan de Belgische Opstand. Roosdorp maakte de Opstand in 1830 als dertienjarige jongeling mee. De gebeurtenissen maakten op hem zo'n indruk dat hij besloot 'souvenirs' aan die Opstand te verzamelen. Van de beginperiode van zijn verzameling zijn geen documenten bewaard met uitzondering van een briefje betreffende een walddoorn die hij in 1841 in Haarlem ont-

1. Scherpenhorst
2. van den Bosch
3. de Hall
4. van Ouphof
5. van Bequebant
6. de Meijer
7. de Meijer

11. Kapitein van den Bosch
12. Kapitein Klynsma
13. Kapitein Graaf Du Chastel
14. Kapitein Raakoverker
15. Kapitein Beron van Graevestein
16. Luit van Loben Sels
17. Luit van Ryneveld

18. Luit Freutzen
19. Luit Graaf van der Dagen van Mousdam
20. Luit Warthan
21. Luit Graaf van der Goltz
22. Vergewillige Noord Holl Jager Sandenberg Mattheusgen
23. Legelsche Jager Kempner

vangen had van zijn zwager J. Willers, tijdens de Tiendaagse Veldtocht stafmuzikant (afb. 2).⁹ Dit briefje is linksboven van de aantekening *no. 7* voorzien; een indicatie dat het als zevende 'Belgische Opstand-object' door Roosdorp werd verworven?

Een ander object dat Roosdorp op vrij jonge leeftijd moet hebben gekregen, is de steekhoed van de majoor van de Generale Staf, J.H. Hoijel.¹⁰ Hij kreeg deze hoed van zijn vriend, de schilder Cornelis Kruseman (Amsterdam 1797-1857 Lisse).¹¹ Kruseman had de hoed indertijd gebruikt bij zijn werk aan *De Slag bij Boutersem*, 1832-'39 (zie voor de geschiedenis van dit inmiddels vernietigde schilderij het artikel elders in dit *Bulletin* door Paul Huys Janssen en Michel van de Laar). Een eigentijds pamflet biedt ons zowel zicht op het schilderij, inclusief majoor Hoijel en zijn steekhoed, als op de contemporaine waarde van objecten 'geladen' met historische symboliek (afb. 3).¹² Kruseman heeft het moment afgebeeld dat kroonprins Willem een nieuw paard aanneemt van majoor Hoijel, nadat zijn eigen paard *Alice* getroffen was door een Belgische kanonskogel. Opgevlucht kijken prins Frederik en andere Nederlandse bevelhebbers toe, nadat zij geconstateerd hebben dat de prins zelf niet gewond is geraakt. Het schilderij brengt aan de andere zijde van de prins het drama van *Alice* in beeld: *Eenige ogenblikken bleef het gekwetste dier nog stilstaan, en werd toen gegrepen om te worden afgemaakt*. Op datzelfde moment greep de prins in. Hij gaf zijn adjudant, kolonel Van Stirum, opdracht zich over het zadel van *Alice* te ontfermen. De prins had het indertijd gekregen van de hertog van Wellington, ongetwijfeld als aandenken van hun beider aandeel in de Slag bij Waterloo. Niet alleen het zadel werd gered, ook het bruin leren hoofdstel met *stang van het paard Alice*. Dit hoofdstel werd opgenomen in de militaire trofee van Roosdorp en door Snouckaert in 1878 bewonderd (zie bijlage 2).¹³ Overigens was Roosdorp niet de enige met een 'Belgische Opstand-collectie'. Zo bracht jonkheer G.J. Beeldsnijder van Voshol (1791-1853) een vergelijkbare verzameling bijeen. Die collectie, waaronder de sleutels van de citadel van Antwerpen en een pistool dat in

1833 uit de kajuit van het wrak van Van Speyks kanonneerboot was opgevist, werd in 1849 getoond aan de leden van het Historisch Genootschap te Utrecht.¹⁴

In de jaren '60 verwierf de verzameling van Roosdorp faam en werd zij tijdens uitstapjes bezocht. Een mooi voorbeeld daarvan is een reünie van oud-strijders, verenigd in *Het Metalen Kruis*. De leden van de Amsterdamse afdeling trokken voor deze reünie in Alkmaar drie dagen uit. Elk der leden ontving bij vertrek een voorloper van het huidige combi-kaartje: *een door den stationschef geteekende retourkaart ze klasse, geldig van 24 tot 28 augustus*. De stationschef was natuurlijk niemand minder dan Roosdorp zelf. De leden wachtte een uitgebreid programma met diners, muziekoptochten en vuurwerk in Alkmaar. Tussendoor ging men naar Den Helder om daar het stoomschip van de marine *Het Metalen Kruis* te bewonderen.¹⁵ Op de laatste dag van de reünie, terug in Amsterdam, was er een slotattractie: *Als de heeren vroegtijdig genoeg aan het station te Amsterdam zijn, zal de heer stationschef Roosdorp de welwillendheid hebben toegang te geven tot zijne nu reeds zoo kostbare verzameling van wapens en uitrustingen van 1830 en 1831*.¹⁶

Uit de bewaarde correspondentie blijkt dat Roosdorp zijn militaire trofee in de tweede helft van de jaren '60 snel uitbouwde. De Amsterdamse 1ste afdeling van de vereniging *Het Metalen Kruis* was hem daarbij tot steun. Een voornamelijk vriend in dit gezelschap was de thesaurier Pek (afb. 4). Wij vermelden hem al omdat hij jaren na het overlijden van Roosdorp, Snouckaerts beschrijving van het leven en de collectie van Roosdorp corrigeerde. Pek schonk overigens ook nog enkele objecten voor de trofee en zou zich na het overlijden van Roosdorp inzetten voor het behoud ervan. Pek diende tijdens de Tiendaagse Veldtocht als vrijwillig officier van gezondheid bij het 1ste bataljon van de 1ste afdeling der mobiele Noord-Hollandse schutterij. Niet alleen gaf Pek aan Roosdorp zijn officiershoed, hij hielp hem ook aan enkele bijzondere herinneringen bij de buks van de jager Jan Westerman, die voor Leuven gesneuveld was. Pek wist dat die buks samen

Afb. 4. Hendrik Pek, thesaurier van Het Metalen Kruis in Amsterdam. Foto. Gemeentearchief Amsterdam, nr. D 44205.

met andere krijgssattributen was tentoongesteld in augustus 1856 in het gebouw van het Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra ter gelegenheid van feesten die volgden op de onthulling van het nationaal monument op de Dam ter herinnering aan de jaren 1830-'31. De buks ontroerde enkele oud-strijders zodanig dat zij er gedichten op maakten die zij erbij spelden. Zo kopieerde Pek een van de gedichtjes die aan het slot van het feest bij de buks achterbleef:

*Keer tot uw ruste weer
kleinood zoo hoog van waarde
waarop een duizendtal
een blik heeft mogen slaan
waarop des Prinsen oog
met diepe weemoed staarde
door 't broederhart opnieuw
bevochtigd met een traan
keer tot uw ruste weer
omstregeld met het schrift
door kameraden trouw en eerbied opgegrift*

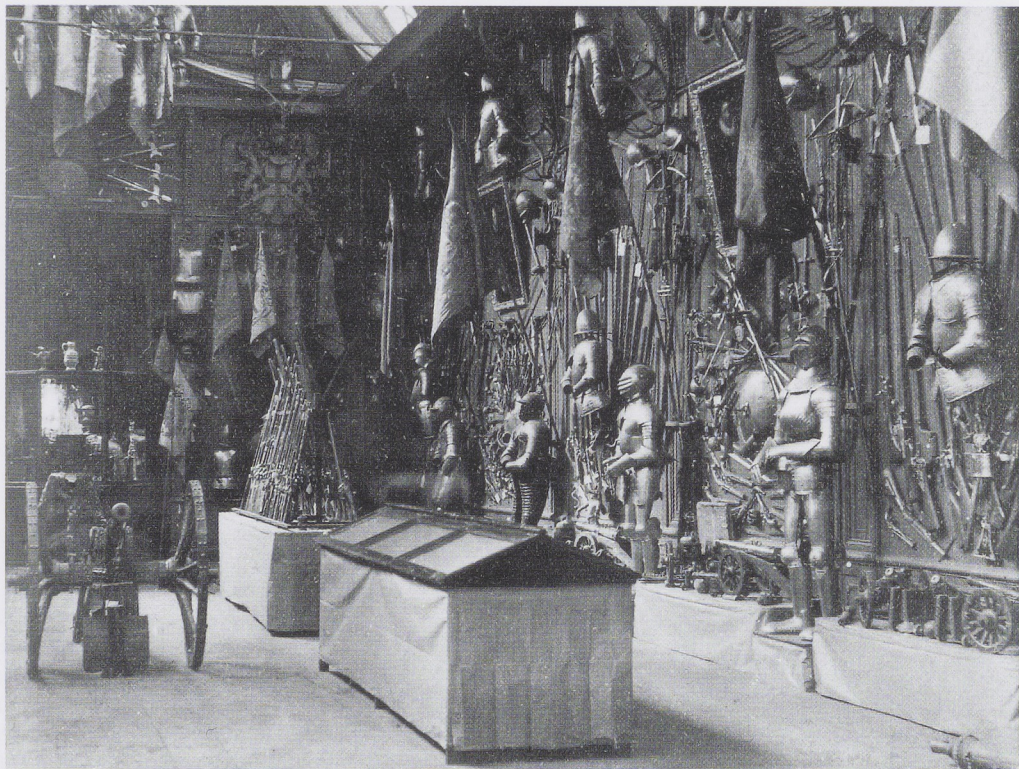
Met de prins doelde de schrijver op prins Frederik, de bewonderde legeraanvoerder van Waterloo en de Tiendaagse Veldtocht. De majoor van de infanterie G.P. Booms hielp Roosdorp aan de degen van de kapitein, later generaal der infanterie, H.F.K. Duycker. Vanuit Den Haag bleef Booms vervolgens Roosdorp assisteren. In mei 1867 wees Booms erop dat hij Roosdorp zou kunnen helpen bij het plaatsen van een wervend artikel voor zijn trofee en hem zodoende aan nieuwe schenkingen te helpen. Roosdorp had echter liever dat een ander voor hem zo'n stuk zou schrijven: *Wat u Ed. voorstel aangaat omtrent het bekendmaken van mijn doel in de Nieuwe Spectator vind ik uitmuntend, doch zoo dit door een ander wordt gedaan had ik liever. Ik kan Uw Ed. wel mededeelen wat mijn doel is.*¹⁷

Arti et Amicitiae, 1869

In 1869 beleefde Roosdorp zijn *finest hour* als verzamelaar op militair-historisch terrein. Dat jaar werd in de kunstzalen van de Maatschappij Arti et Amicitiae in Amsterdam een tentoonstelling van *wapenen, krijgssattributen etc.* georganiseerd. Kort na zijn aanstelling tot stationschef in Amsterdam in 1860, was Roosdorp erin geslaagd kunstlievend lid te worden van Arti. Roosdorp dankte dit lidmaatschap aan de schilder Charles Rochussen (1814-1894) die hem op 22 januari 1861 bij het bestuur voordroeg.¹⁸

Het is misschien in de volgende 'Arti-jaren' geweest dat Roosdorp een omvangrijke verzameling schilderijen van oude en moderne Nederlandse meesters bijeenbracht. Kort na zijn overlijden werd op 4 en 5 februari een collectie van meer dan 500 schilderijen geveild, *waarbij de nagelaten stukken door wijlen den Wel-Edelen Heer S.J. Roosdorp...*¹⁹ Hoewel niet te bepalen is welke schilderijen tot Roosdorps collectie behoorden, nemen wij aan dat het om een substantieel gedeelte ging. De totale opbrengst van de veiling was 21.920 gulden. Opvallend is dat het aantal schilderijen betreffende militaire geschiedenis gering is. Die van J.W. Pieneman van *Willem II voor Leuven* en van Rochussen van *Generaal Daendels aan het strand de aankomst der Engelsche vloot bespiedende. (Landing der*

Afb. 5. De wapentoonstelling in *Arti et Amicitiae*, 1869. Foto. Gemeentearchief Amsterdam, nr. D 21176.

Engelschen en Russen in 1799) behoren tot de uitzonderingen. In zijn collectie valt verder een stadsgezicht op van de Amsterdamse schilder Frederik Roosdorp (1839-1865; een familielid?) en van Wouter Verschuur jr. *De doorgraving van Holland op zijn smalst* van 1867 (afb. 5). Dit laatste schilderij heeft Roosdorp misschien gekocht omdat er op te zien is hoe via het spoor het duinzand werd afgevoerd voor de aanleg van het Noordzee-kanaal.

Arti nam zich in de herfst van 1868 het volgende voor: *Uitgaande van het denkbeeld, dat deze Maatschappij, zooveel mogelijk, vooraan dient te gaan, waar het de openbaarmaking van kunstontwikkeling, ook op het schijnbaar minst eigenaardig gebied van kunsttoepassing vertoont, opdat ook daaruit leering voor den kunstenaar geboren worde en kunstgevoel zich verspreide, vormde het plan eene tentoonstelling van wapenen en krijgsattributen in den meest uitgebreiden zin daar te stellen.*²⁰ Tegelijkertijd belastte het bestuur een commissie

met de organisatie. Tot lid werden benoemd: jhr.dr. J.P. Six, A. Willet, L.M. Beels van Heemstede, dr. P. Scheltema, S.J. Roosdorp, W.A. Froger, David van der Kellen jr. (allen Amsterdam), mr. A.J. Enschedé, H.F.C. ten Kate (Haarlem) en mr. B.W. Wttewaal (Leiden). Rochussen trad op als voorzitter van de commissie.

Gezien de samenstelling van deze commissie en Roosdorps schilderijenverzameling, mogen wij aannemen dat Roosdorp in die jaren gemakkelijk toegang had tot de prominente historieschilders en historici van zijn tijd. Interessant zijn ook de contacten met de commissieleden Van der Kellen (1827-1895), vanaf 1876 directeur bij het Rijksmuseum, en Enschedé, later archivaris van Haarlem en een goede vriend van De Stuers en Snouckaert. De banden met leden van *Het Metaalen Kruis* werden door de tentoonstelling ongetwijfeld versterkt: het commissielid Froger (1812-1883) was tevens president van de Amsterdamse afdeling.²¹ Van de commis-

Afb. 6. Detail van afb. 5.

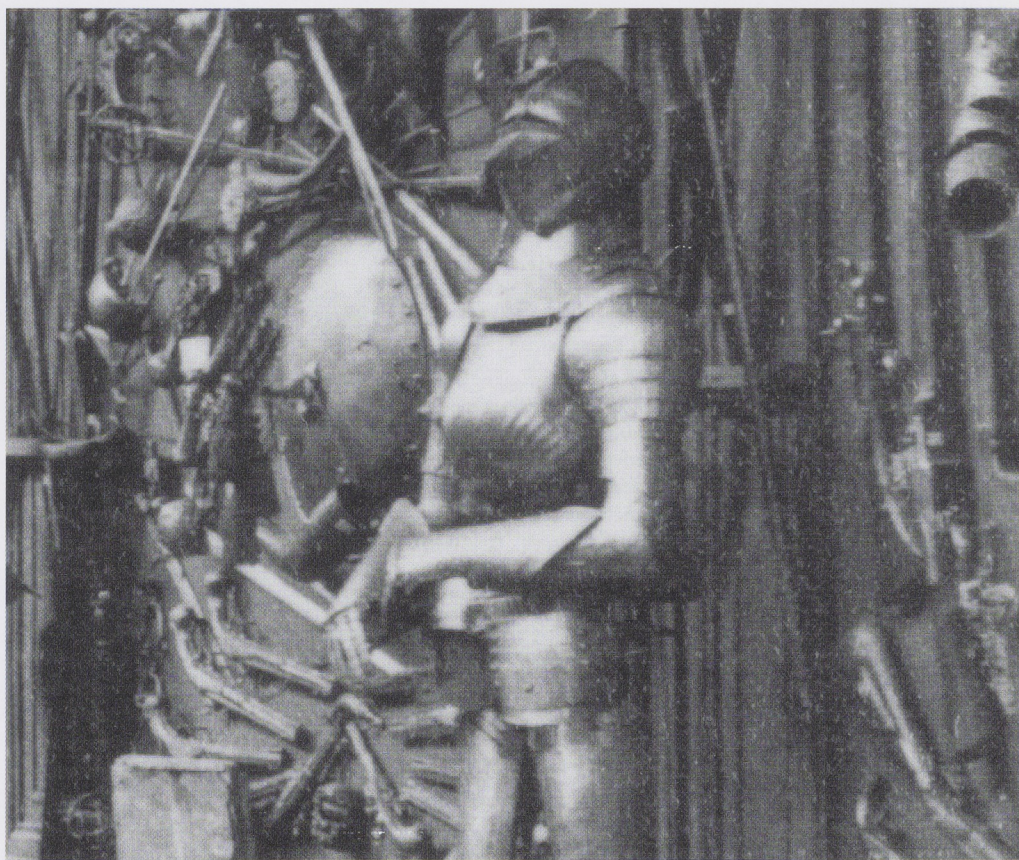
sieleden nam Willet de rol op zich om de inrichting van de tentoonstelling vorm te geven. Een anoniem kunstlievend lid maakte van de opstelling een serie foto's, die door bezoekers gekocht konden worden (zie afb. 6).

Binnen enkele maanden werden ruim 1600 objecten bij elkaar gebracht, waarbij men zich dient te realiseren dat *de Militaire Trophée* van Roosdorp, toen bestaande uit ten minste 136 onderdelen, onder één nummer werd beschreven.²²

De organisatie koppelde efficiëntie aan pragmatisme. Men drukte in januari 1869 een programma dat vervolgens door leden als Roosdorp werd rondgestuurd aan kandidaat-bruikleengevers. Men liet het aan de bruikleengevers over om een selectie van de beschikbaar te stellen objecten te maken. Dankzij het door Roosdorp opgebouwde

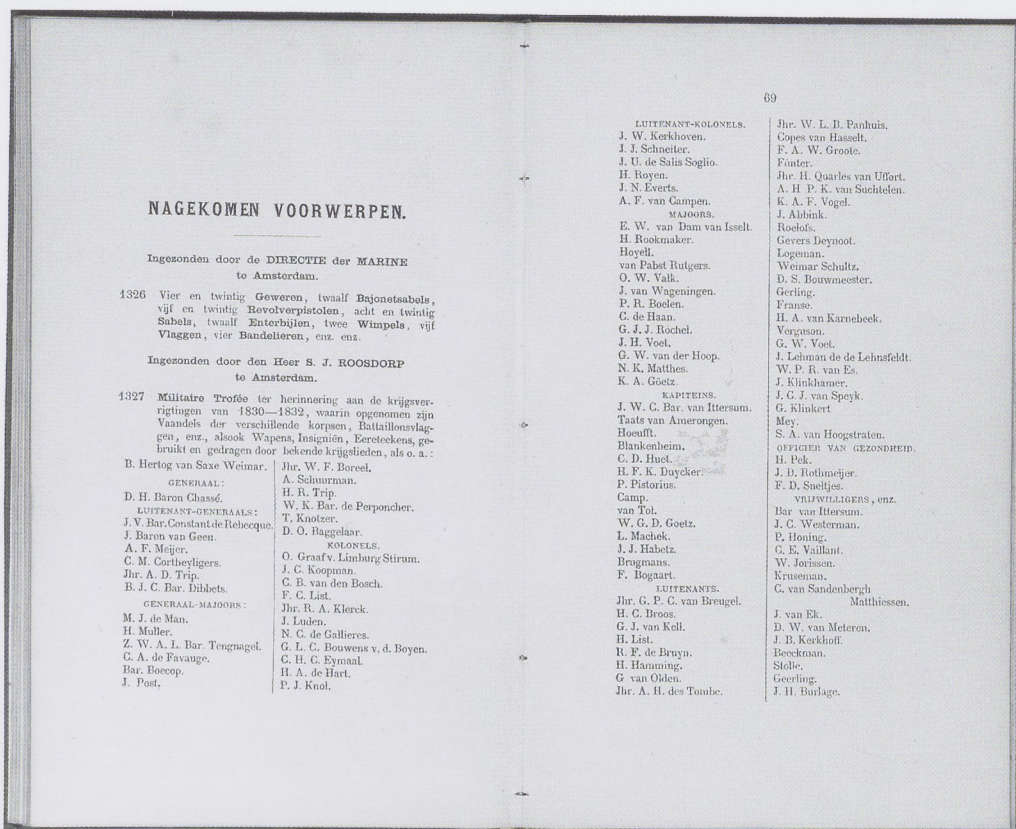
netwerk kwamen er diverse belangrijke bruiklenen beschikbaar. Leonard de Perponcher attendeerde Roosdorp op het wapenrek van admiraal Maarten Harpersz. Tromp, dat in het bezit was van jonkheer Van Beresteijn van Maurick. Die tip had tot gevolg dat het wapenrek inderdaad getoond kon worden in Arti.²³ Ook in ander opzicht bleek het handig Roosdorp in de organisatie te hebben. Ongetwijfeld op zijn voorspraak, stemde de Raad der Administratie van de HIJSM erin toe de bruiklenen kosteloos te vervoeren.

De catalogus was afgestemd op de bruikleengevers. De tentoongestelde objecten werden, als ware het een veiling, inzendersgewijs beschreven. Na de bruiklenen van het Koninklijk Huis, volgen de bruiklenen van nationale musea en ministeries, gevolgd door provincie- en gemeentebesturen om ten slotte

Afb. 7. Roosdorps trofee zoals beschreven in de catalogus van Arti.

afgesloten te worden met een opsomming van bruiklenen van alfabetisch geordende particulieren. De hoogtepunten werden in de inleiding van de catalogus summier gememo-reerd: *Met groote belangstelling zullen onze landgenoten zeker beschouwen de herinneringen aan roemrijke daden der voorvaderen, de afbeeldingen van helden die voor het vaderland streden, en vele voorwerpen door hen gebruikt of hun ter nagedachtenis geschonken. De Vlag der Zilvervloot, de Staf van Piet Hein, het Wapenrek van Tromp, de Order van St. Michiel van de Ruiter, de Wapenrusting van v. Galen, het malienkolder van Lekkerbeetjen, de Degen van Zoutman, en eindelijk het Trofée ter herinnering aan den tiendaagschen Veldtocht, om slechts eenigen te noemen, zullen gewis met eerbied beschouwd worden.*²⁴ Bij dit laatste doelde de organisatie op de verzameling Roosdorp, onder nr. 1327 beschreven als *Militaire Trofée ter herinnering aan de krijgs-*

verrichtingen van 1830-1832, waarin opgenomen zijn Vaandels der verschillende korpsen, Battaillonsvlaggen, enz., alsook Wapens, Insigniën, Eeretekens, gebruikt en gedragen door bekende krijgslieden .... Hiërarchisch geordend, worden vervolgens de personen opgesomd van wie de objecten stamden. De rij wordt geopend met Karel Bernard, hertog van Saksen-Weimar - wiens politiemuts werd getoond - en besloten met de vrijwilliger G.F. Westerman (afb. 7). De vaandels en vlaggen werden niet afzonderlijk beschreven. Van der Kellen zal de wapentoonstelling in Arti beschouwd hebben als een proefop-stelling voor de zaal 'krijgsgeschiedenis' van het toen nog op te richten *Nederlands Museum van Oudheden*. Van der Kellen zette zich daar vanaf de tweede helft van de jaren '50 voortdurend voor in. Een eerste resultaat van die inspanningen resulteerde in een oudheidkundige tentoonstelling in 1858 in de

Afb. 8. De Dood als bezoeker van de wapententoonstelling in Arti, in: *De Nederlandsche Spectator*, mei 1869 nr. 20.

zalen van Arti, meer specifiek gewijd aan het maatschappelijk leven, de zeden, gewoonten, gebruiken, studieën, liefhebberijen enz. onzer voorouders. Onder de leden van de organiserende commissie herkennen wij verscheidene namen van degenen die in 1869 bijdroegen aan de organisatie van de wapententoonstelling: Ten Kate, Scheltema en Six.²⁵ De tentoonstelling werd de opmaat voor de oprichting van het Oudheidkundige Genootschap met als doel het aanleggen van een permanent te bezichtigen verzameling vaderlandse oudheden.

Als instrument om zijn gedachten te verspreiden gebruikte Van der Kellen, inmiddels conservator van het Genootschap, onder meer het jaarlijks verschijnende *De oude tijd* (1869-1873) waarvan hij de twee eerste jaargangen redigeerde. Deze jaargangen zijn mede te beschouwen als een prelude op de aanklacht van De Stuers over het gebrek aan respect voor de Nederlandse historische objecten en monumenten. In de ogen van Van der Kellen

waren musea met Griekse en Romeinse oudheden wel mooi en nuttig, maar zou het beter zijn acht te slaan op de vaderlandse oudheden. Met irritatie noteerde hij niet alleen hoe monumenten werden afgebroken, maar ook dat van een toenemend aantal historische relieken de echtheid werd betwijfeld: *Het wambuis van Willem I, de pistolen van Balthazar Gerards en honderd dergelijke zaken worden van hare reputatie beroofd en tot de klasse van gewone voorwerpen teruggebracht.*²⁶ In *De oude tijd* komt de wapententoonstelling als zodanig niet aan de orde. Wel zien wij hoe die tentoonstelling Van der Kellen aanzette tot een serie artikelen over het gebruik van wapens ten tijde van Prins Maurits, en P.A. Leupe tot een artikel over de gouden koppen die aan Cornelis de Witt, Michiel de Ruyter en Willem Josef van Ghent door de Staten van Holland geschenken werden als dank voor hun aandeel in de tocht naar Chatham van 1667.²⁷

J. Gosschalk, tevens medewerker van *De oude tijd*, besprak de wapententoonstelling in *De Nederlandsche Spectator* van 8 mei 1869. Hij vestigde speciaal de aandacht op de voorwerpen betreffende de Belgische Opstand uit de collectie Roosdorp, die de bezoekers zullen terugvoeren in de dagen van spanning en opgewondenheid, waarvan wij jongelui ter naauwernood een flauwen galm beleefd hebben. Gosschalk werd enigszins in verlegenheid gebracht bij het onder woorden brengen van zijn gevoelens tijdens het aanschouwen van de sabel uit de kanonneerboot van Van Speyk, stukken bom die op de citadel van Antwerpen neerkwamen en dergelijke. Hij besloot dat een lacherige houding misplaatst zou zijn en gaf daarvoor in de plaats een analyse van wat Huizinga later 'historische sensatie' zou noemen: *Men denke niet dat ik gezind ben om met dergelijke curiosa den spot te drijven. Integendeel, ik heb er diepe achting voor. Het zijn als stemmen van gene zijde des grafs, en men gevoelt, dunkt mij, onwillekeurig eerbied voor een kleedingstuk, een wapen, een boek, een voorwerp dat een merkwaardige gebeurtenis heeft medegemaakt. Men zou het willen vertellen laten, van wat er omging in de ziel van den gebruiker; men zou er van willen aflezen hoe dit of dat feit werd opge-*

1869, No. 20. OP DE TENTOONSTELLING VAN WAPENS TE AMSTERDAM.

Original van D.A. Thieme en H. van Nieuwenhuysen. Gedrukt bij H. E. Smith.
DE MAAT SARAADRE: „Inderland, dat is nu eens een tentoonstelling van nijverheid voor mij; en zo looft dat de lieden alrijd veel voor mij hebben over gehad.”

vat. En juist die zucht verklaart onze piëteit. Gosschalk verdeelde de bezoekers in vijf categorieën. Daarvan zijn er twee die hem niet kunnen bekoren: de *modezuchtigen* en de restcategorie van *onverschilligen en gepresseerden*. De *modezuchtigen* verdenkt Gosschalk ervan zich te verkneukelen in moordtuigen waarmee men op afstand een nauwelijks zichtbare tegenstander kan doden; eerloze mensen van laag allooi. Zelf was hij geen liefhebber van wapentuig, integendeel, hij was geneigd te geloven dat oorlog in de 19de eeuw niet meer thuishoorde. Eén bezoekerscategorie werd door Gosschalk vergeten. Die werd in een volgend nummer van de *Spectator* afgebeeld. Daar zien wij de personificatie van de Dood op bezoek in Arti, zeggende: *inderdaad, dat is nu eens een tentoonstelling van nijverheid voor mij; en ze toont dat de lieden altijd veel voor mij hebben over gehad* (afb. 8). Een doorslaand succes was de tentoonstelling overigens niet want er kwamen te weinig bezoekers. Toch is het bestuur van Arti in het jaarverslag over 1869 vol lof over de organisatie en toont zich ingenomen met de bezoeken van vele hoge gasten, onder wie koning Willem III, prins Hendrik en de ministers van binnenlandse zaken, van marine en van oorlog.

De tentoonstelling in Arti was tot op zekere hoogte gratis reclame voor Roosdorp, hoewel zijn trofee met de plaatsing in station Willemspoort wel al aandacht getrokken zal hebben.

In oktober 1869 ontving Roosdorp van Willem Frederik baron Snouckaert van Schauburg, een broer van de genoemde Albert Carel, het grote lint der Militaire Willemsoorde dat indertijd door koning Willem II gedragen was. Willem Frederik schreef in een begeleidend briefje dat het lint afkomstig was van zijn oom Philip die het weer gekregen had van de kamerdinaar Matis. Eerder in hetzelfde jaar, respectievelijk in februari en maart, ontving Roosdorp de citadelmedaille van de vice-admiraal J.C. Koopman en een halssjerp, door P. Honing in Brussel afgenomen van een Belg, die de sjerp had gebruikt om zich voor te doen als koningsgezinde.²⁸ De sjerp had als opschrift: *Gelukkig de dag*

waarop de volken zich vereenigen.

Zoals gezegd werd de trofee in de catalogus van Arti hiërarchisch beschreven en waarschijnlijk ook zo getoond. Roosdorp greep tevens de gelegenheid aan om openbaar te maken dat hij zich voorstelde van zijn trofee een boek uit te geven: *van deze verzameling zal later de beschrijving, met alle bijzonderheden, afzonderlijk door den inzender worden uitgegeven*. Dit boek kwam door gezondheidsredenen nimmer tot stand.

De herbesteding tot Nationaal Gedenkteken

De trofee dreigde met Roosdorps overlijden in 1872 verloren te gaan. Vanuit Amsterdam werd de collectie overgebracht naar het station van Haarlem en daar opgeslagen.²⁹ Al spoedig moest de collectie daar weg vanwege verbouwingen aan het station. Roosdorps weduwe gaf begin mei 1873 toestemming aan het bestuur van de 1ste afdeling van *Het Metalen Kruis* te Amsterdam de collectie opnieuw naar Amsterdam over te brengen. De collectie, *in een allerellendigsten staat van roest en vuil*, werd door militairen schoongemaakt en opgeborgen op een zolder van de cavaleriekazerne.

Inmiddels had het Amsterdamse bestuur van *Het Metalen Kruis* besloten zich in te zetten voor een meer definitieve oplossing. Allereerst verzekerde het bestuur zich van de steun van prins Frederik. Maart 1873 wendde men zich tot de Koning met het verzoek de collectie, samen met de vaandels van de schutterijen, ergens te doen bewaren als een *herinneringszuil*. De gedachte werd positief ontvangen. In de volgende maanden werkte de minister van Oorlog, Van Limburg Stirum, een en ander uit.³⁰ Er diende een waardige plaats te worden gevonden waar de collectie werd ondergebracht en tentoongesteld. Bij 'Oorlog' ging het primair om het veiligstellen van de vaandels van de schutterijen die bij de Belgische Opstand actief waren geweest, de rest van de collectie achtte men blijkbaar van minder belang. Aanvankelijk gingen de gedachten uit naar het Kabinet van Zeldzaamheden in het Mauritshuis. Het ministerie van Binnenlandse Zaken wilde hier niet aan. Bij de Koninklijke Militaire Acade-

Afb. 9. Huub Oosterhuis, Stereofoto van de onthulling van het monument op de Dam, 1856. Rijksmuseum Amsterdam.

mie (KMA) had de minister meer succes, want de gouverneur verklaarde zich bereid om de collectie over te nemen.

Ondertussen had de Amsterdamse afdeling in de vergadering van 20 mei 1873 een actie opgezet om Roosdorps weduwe te helpen en de collectie te verrijken.³¹ Aan de leden werd een open brief geschreven om de verzameling, toen bestaande uit omstreeks 200 nummers en benoemd als *Nationaal Herinnerings Gedenkteeken*, aan te vullen met objecten, zoveel mogelijk voorzien van verklaringen van authenticiteit. Aan de leden werd toegezegd dat de namen van de schenkers verzameld zouden worden in een album en dat de complete verzameling, alvorens overgebracht te worden naar de KMA, bekeken zou kunnen worden in Amsterdam. Het bestuur stelde zich tot doel voor de weduwe een bedrag van 4000 gulden bij elkaar te brengen.³² Een kleine maand later kon het bestuur berichten dat het inzamelen van de gelden voorspoedig verliep en dat de leden op 16 juli de collectie konden bezichtigen.³³ Kort daarna werd de collectie overgebracht naar Breda. Begin augustus 1873 berichtte de gouverneur van de KMA dat de collectie Roosdorp aldaar was aangekomen. De minister zegde vervolgens toe zich in te willen zetten om de vaandels van de schutterijen aan de collectie in de KMA toe te voegen.

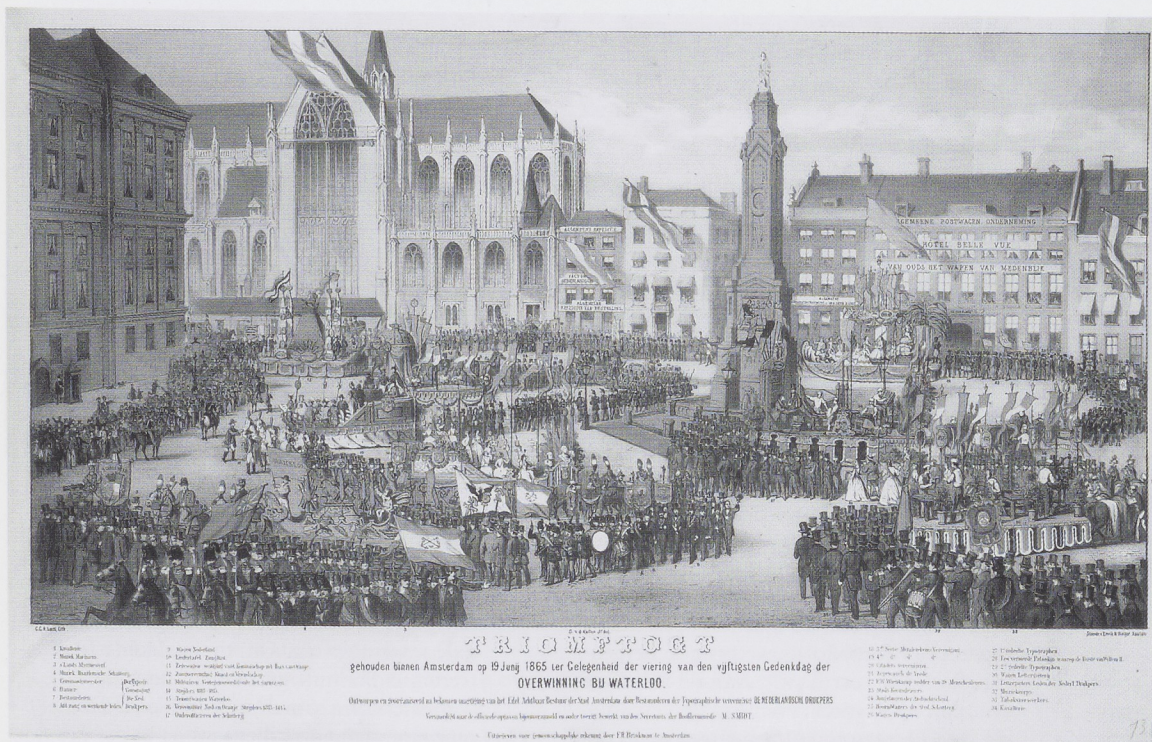
Roosdorp zelf beschouwde zijn collectie al als een nationale trofee. Door de adoptie van de collectie door *Het Metalen Kruis* werd de

trofee nog nationaler van karakter. Niet alleen omdat de trofee door die adoptie min of meer nationaal eigendom werd, maar ook omdat de trofee naadloos paste in de vorming van een nationaal geheugen met nationale monumenten. Om die gedachte te illustreren, is het nuttig te kijken naar de bemoeienissen van *Het Metalen Kruis* met monumenten en herdenkingen in die periode.

Het monument op de Dam gewijd aan den Volksgeest van 1830 en 1831, 1856

Roosdorp en de Amsterdamse afdeling van *Het Metalen Kruis* beschouwden de trofee als een nationaal gedenkteken. Zoals Roosdorp schreef, was zijn collectie een herinnering aan de volksgeest van de jaren 1830-'31, waarin velen bereid waren hun leven te riskeren voor Vorst en Vaderland (zie bijlage 1). Roosdorps trofee is te vergelijken met andere monumenten die in die jaren werden opgericht ter herinnering aan de Belgische Opstand, meer in het bijzonder het monument dat op 27 augustus 1856 werd onthuld in Amsterdam (afb. 9 en 10). Dit laatste monument was ontworpen op initiatief van het hoofdbestuur van de vereniging *Het Metalen Kruis*, dat in haar vergadering van 21 december 1854 een prijsvraag uitschreef voor het ontwerpen van een *Gedenkteeken aan den Volksgeest en het Leger in Nederland in de jaren 1830-1831*.³⁴ Het was de Amsterdammer J.H. Burlage, drijvende kracht achter de vereniging, die beschouwd kan

Afb. 10. David van der Kellen, Feestelijke optocht rond het monument op de Dam ter herdenking van de slag bij Waterloo, 1863. Litho. Rijksmuseum Amsterdam, catalogus Frederik Muller, nr. 7386.

worden als de motor van het project. In het voorjaar van 1855 keurde een commissie, waarvan onder anderen Froger lid was, de ingezonden ontwerpen. Anders dan aanvankelijk voorgenomen, zag men er van af het monument te bekronen met een enorm metalen kruis, gegoten uit veroverd Belgisch geschut. In de pers had dit plan veel kritiek uitgelokt. Velen waren niet gediend van anti-Belgisch vertoon; vertoon dat tevens opgevat werd als anti-katholiek. Mede onder die druk werd besloten tot een monument waarmee 'de Eendracht' gesymboliseerd werd. De opdracht voor het ontwerp werd gegund aan de van oorsprong Vlaamse beeldhouwer Louis Royer en de in Brussel geboren H.M. Tetar van Elven M.Gzn.. Op het 17 meter hoge monument, bekroond door de personificatie van de Eendracht (in de volksmond Naatje gedoopt), kwamen opschriften die slechts voor de ingewijde verwezen naar de strijd tegen de Belgen. Op de in het oog springende onderste panelen las men respectievelijk *Aan den*

*volksgeest van 1830 en 1831 en Tot opwekking van tijdgenoot en nageslacht.*³⁵ Desondanks werd het monument in alle ontstaansfasen kritisch gevolgd. Het tijdschrift *Asmodée* beschouwde het monument als een belediging aan de Belgen en opgericht door lieden die zichzelf in het zonnetje wilden zetten. Bladen van protestantse signatuur, zoals de *Amsterdamsche Courant* schreven aanmerkelijk positiever over het monument. Het monument kreeg daarmee een nogal schizofreen karakter. Het herinnerde wel en niet aan de strijd tegen de Belgen, het was een Nederlands monument maar naar Belgisch ontwerp en in België in steen gehouden, én het monument riep op tot eenheid maar spoorde tegelijkertijd protestanten en katholieken aan zich tegen elkaar af te zetten. De onthulling van het monument leidde tot feestnummers van kranten waaraan een bittere ondertoon niet ontbrak. Zo lezen wij in de *Amersfoortsche Courant* van 26 augustus 1856: *Wat beweegt toch mannen als Alber-*

dingk Thijm c.s. tot het nemen van proeven, om onze volksgeschiedenis te reconstrueren? Wat beweegt toch de schrijvers van de Tijd en van het Handelsblad, om de oprigting en feestelijke onthulling van het Gedenkteeken in een valsch licht te plaatsen? Die schrijvers vermogen niets tegen de waarheid. Hun invloed, met betrekking tot den heerschenden Volksgeest, blijkt thans even onbeduidend te zijn als hij in 1830 en 1831 was. Hun geest was toen reeds de geest van de toen zoo verachte Belgen, aan wie zij nog wel ons, Hollanders, cijnsbaar zouden willen gemaakt hebben.

Dezelfde J.A. Alberdingk Thijm noemde in zijn *Dietsche Warande* het monument een *schoon kunstwerk*.³⁶ Een andere katholiek, Victor de Stuers, die aanvankelijk fel tegen het monument fulmineerde, zei later begrip te hebben voor het oordeel van personen die het niet slecht vonden.

Tot zover de esthetiek. Alberdingk Thijm zette zich er voor in het beeld van de Nederlandse geschiedenis te 'reconstrueren' met een open oog voor de katholieke aspecten. Vanuit die optiek, en als nuchter beschouwer, had hij veel kritiek op de initiatiefnemers voor het monument. Zijn argumenten doen voor de huidige lezer vertrouwd aan; het zijn overeenkomstige argumenten als die met betrekking tot de politionele acties in Nederlands Oost-Indië, het huidige Indonesië. Alberdingk Thijm erkent de opoffering van de strijders maar heeft weinig waardering voor een monument waarmee zijns inziens geen begrip werd aangewakkerd voor de Zuid-Nederlandse motieven. Ook vond hij dat de initiatiefnemers van het monument hun eigen motieven verhulden met hypocriete teksten: *dat dit monument geenszins tot doel had een eerezuil voor hunne daden te zijn, maar dat het eene hulde was aan den volksgeest van 1830 en 31 - in zonderheid aan de hollandsche vrouwen en meisjes, die, door het maken van pluksel voor de gewonden, en door het aanmoedigen der strijders, blijk van vaderlandsliefde gegeven hadden.*

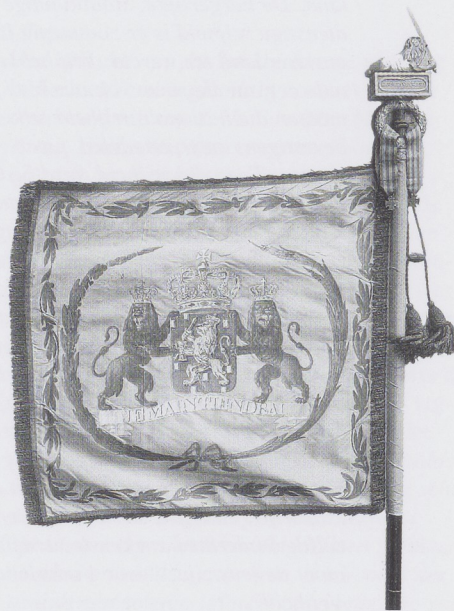
Hoofdfiguur van deze hypocrisie was in de ogen van Alberdingk Thijm, E.W. van Dam van Isselt (1796-1860), voorzitter van *Het Metalen Kruis*, die bij de onthulling van het monument een toespraak hield. Fijntjes wees

Afb. 11. Vaandel van de vereniging Het Metalen Kruis door Koning Willem III uitgereikt ter gelegenheid van de onthulling van het monument op de Dam, 1856. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. M-NM-9740.

NS-NM-9740

Alberdingk Thijm er eerst op dat, hoewel het volgens Van Dam van Isselt ging om het eren van de Hollandse vrouwen en niet om ijdele zelfverheffing, er geen vrouwen voor de onthulling uitgenodigd waren. Vervolgens komt hij toe aan een frontale aanval op Van Dam van Isselt als voorzitter van het genootschap *Unitas* en *De Bull*, hoofdredacteur van de *Amsterdamsche Courant* en mede-ondertekenaar van de nieuwe *Utrechtsche Unie*, de *Eensgezindheid*. Genootschappen als *Unitas* (opgericht in 1842) waren anti-paapse, liberale organisaties die de roomse kerk te lijf gingen en afbreuk poogden te doen aan de economische en sociale positie van de rooms-katholieken.³⁷ Kortom, Alberdingk Thijm was bang dat mensen als Van Dam van Isselt zich schaarden om een anti-katholiek monument onder het mom van een nationaal, maar in feite een nationaal-protestants gevoel.

Hoe het zij, de onthulling van het monument op de Dam was voor de vereniging *Het Metalen Kruis* een glorieus moment. De gevoelens en gedachten van de oud-strijders werden misschien het beste vertolkt door het

Afb. 12. Zilveren beker, vervaardigd door de firma Van Kempen te Voorschoten, op 2 december 1863 door de Vereniging Het Metalen Kruis geschonken aan de ZM ss Het Metalen Kruis. Direct voor de slag van Shimo-

Volksblad uitgegeven door de vriend van armen en rijken, dat op 3 september 1856 als volgt berichtte: Nederland is een kostelijk land. De burgerlijke, staatkundige en godsdienstige vrijheid is er zoo stevig bevestigd, als in eenig land ter wereld. Wij hebben een nationale eer, die de roem van ons Volk is. Wij moeten die nationale vrijheid telkens meer bevestigen, meer veredelen, meer volkomen maken. Toen die vrijheid werd bedreigd en onze eer werd aangerand, stond de Nederlandse natie in 1830 en 1831 eendragtig in de wapens, en ons regt en onze eer werden gehandhaafd. Thans wordt niet meer van ons gevorderd dat wij strijden met zwaard of geweer, maar ieder Nederlander moet in zijn huisgezin, in zijnen kring de Nederlandsche beginselen van vrijheid handhaven, tegen dwaze oppervlakkige staatkundige theorieën en ongodsdienstige beginselen, die uit den vreemde ons toewaaijen, en tegen die listige kuiperijen van hen, die de kinderen van hetzelfde Vaderland zoeken te verdelen. Ook nu moet de leus zijn: "voor Vaderland en Vrijheid".

noseki werd de beker gevuld met champagne en ging deze rond langs de officieren. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. NG-MC-~~1469~~ 1419

Om een strijd goed te voeren moet er een hoofd zijn. Wij hebben vertrouwen op ons hoofd, op den koning uit het Huis van Oranje-Nassau. Wanneer Vorsten door partijschappen het hooge gezag dikwijls afwisselen, gelijk in Frankrijk, heeft de regering een moeilijke taak om vertrouwen in te boezemen. Koning Willem III zal met de woorden van het Volksblad ingenomen zijn geweest. Als dank voor de inspanningen van de vereniging Het Metalen Kruis overhandigde hij aan de president bij de onthulling van het monument een vaandel voor de vereniging (afb. 11).

Wij keren nog even terug naar het monument zelf. Mochten sommige tegenstanders met de jaren wat milder worden, de vijandige rol werd overgenomen door het Nederlandse klimaat. Nadat al in het begin van de jaren '80 herstelwerkzaamheden waren uitgevoerd, ging het verval onverdroten voort. Zo leest men op 22 mei 1905 in *Het Algemeen Handelsblad*: *Hedenmorgen te vier uur kwam iemand ons mededeelen dat Naatje op den Dam haar arm had verloren. Het bericht leek ongehoorlijk, maar een onderzoek toonde dat deze treurige tijding helaas maar al te waar was. Dezen morgen te half vier heeft Naatje blijkbaar in arren moede over de vele hatelijkheden waaraan zij reeds zooveele jaren blootstaat den rechterarm van zich geworpen, juist toen een paar politieagenten haar passeerden. Het doek viel definitief in het voorjaar van 1914. Op 8 april werd het beeld van de Eendracht van haar voetstuk getild en afgevoerd naar de sloop.*

Herdenkingen

De geschiedenis van het nationale monument op de Dam verklaart mede waarom Roosdorp zijn collectie etaleerde als een monument ter herinnering aan de volksgeest van 1830 en 1831. Hij wilde, misschien ook uit voorzichtigheid, voorkomen dat zijn trofee gezien zou worden als een triomfalistische en anti-katholieke herinnering. Roosdorp stelde de beschavende werking voorop: de mannen die hun leven hadden geriskeerd of gelaten voor het vaderland waren voorbeelden voor hun landgenoten. De trofee paste in het proces waarin katholieken en protestanten,

Afb. 13. Jacob Eduard van Heemskerck van Beest, De Nederlandse, Engelse, Franse en Amerikaanse eskaders in de Japanse wateren tijdens de expeditie, september 1864. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. SK-A-2726.

beroepsmilitairen en vrijwilligers gezamenlijk bouwden aan de Nederlandse staat.

Het Metalen Kruis droeg daar graag aan bij. De leden beschouwden zich niet alleen als oud-strijders die af en toe herinneringen ophaalden aan hun eigen krijgsdaden. Zij voelden zich betrokken bij de natie, en met name bij de militaire geschiedenis en de eigentijdse krijgsgeschiedenis overzee. De afdeling toonde zich betrokken bij de oprichting van een nationaal gedenkteken ter herdenking van de gebeurtenissen in november 1813, waarbij een einde kwam aan het Franse bestuur. Men steunde de commissie, voorgezeten door prins Frederik, met een bijdrage van 50 gulden.³⁸ Zo af en toe kwamen de leden ook bijeen om met gedichten en verhalen een belangrijke historische gebeurtenis te herdenken. In augustus 1873 bijvoorbeeld, kwamen de leden bijeen in het café De Pool voor een *soirée littéraire, historique et critique*, ter herdenking van de 200ste verjaardag van de door Michiel de Ruyter geleverde Slag bij Kijkduin.³⁹ Wij zien die betrok-

kenheid terug bij de actuele militaire confrontaties in Japan en in Atjeh.

- Japan

Het bestuur van de Amsterdamse afdeling onderhield een regelmatig contact met de commandant van Z.M. S.S. *Het Metalen Kruis*. Eind 1864 was er reden voor het bestuur om een feest te organiseren. Bij schrijven van 11 september 1864 berichtte J.E. de Man, aan boord van *Het Metalen Kruis* voor de stad Simonoseki, dat de binnenzee van Japan voor de wereldhandel geopend was en de beschieting door de Japanners van de *Medusa* in 1863 gewroken (zie afb. 12 en 13). De Man vermeldde voorts dat de schade aan het schip groot was. De voldoening om de geleverde slag was er niet minder om: *Verschrikkelijk was het gebulder van het geschut, en het ijzer dat door 12 schepen geschoten en geworpen werd. Overal hoorde en zag men kruidmagazijnen springen, en groote branden uitbreken, dat vooral des avonds een schoon tafereel opleverde. De vol-*

Afb. 14. Schets van de overblijfselen van de romp van Van Speyck, begraven in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. NM-10385-5 (collectie Roosdorp).

gende dagen is er minder scherp gevochten; daar op den eersten dag geducht de schrik in was gekomen. Zij vochten nog wel goed, maar hielden nergens lang meer stand. Eenige uren voor het gevecht heb ik, den ons door Uwe Vereeniging geschonken beker op het dek gehaald, en onder het houden van eener aanspraak, de officieren en de equipage, er een teug Champagne van laten drinken, en hun toen op nieuw de laatste regelen voorgelezen van (...). De uitwerking was magnifiek; mijn equipage heeft als één man gestaan; en de stukken werden met dezelfde juistheid gepointeerd, als of ze exerceerden. Allen hebben waardiglijk bloed en leven voor Koning en Vaderland veil gehad. Gelief een en ander aan Uwe waardige Vereeniging bekend te maken.⁴⁰ Aan die laatste wens werd gehoor gegeven. Het bestuur stuurde de brief als gedrukt rondschrijven aan alle leden, wees er op dat *Het Metalen Kruis* met de rest van Hollandse eskader de voorhoede hadden gevormd - de Fransen voeren in de achterhoede en de Engelsen in het centrum -, en organiseerde december 1864 een feest om de overwinning te vieren.

- Atjeh

In 1874 benoemde de Amsterdamse afdeling luitenant-generaal J. van Swieten, comman-

dant van het Oost-Indisch leger, tot erelid. Een en ander werd Van Swieten in een opgetogen missive meegedeeld: *Met bijzondere belangstelling hebben de oud strijders van 30 & 31 de verrichtingen van het o.i. Leger gevolgd, en telkens klopten hunne harten hooger van blijdschap wanneer zij van de voortdurende overwinningen van dat dappere leger hoorden terwijl hun hartelijke wenschen mogen worden verwoord, dit steeds zoo moge voortgaan.*⁴¹ Van Swieten toonde zich enkele maanden later gelukkig met de aan hem betoonde eer en schreef het bestuur het erelidmaatschap te beschouwen als een huldeblijk aan de dappere troepen van Zee- en Landmagt, die onder mijn bevel, na menigen bloedigen strijd, Neerlands driekleur hebben geplamt op den bodem van Atjeh.⁴² Het bestuur zorgde ervoor dat zijn dankbrief, gevolgd door een verslag van de oorlog in Atjeh, integraal werd afgedrukt op de voorpagina van de *Amsterdamsche Courant* van 29 mei 1874.

Het Nationaal Gedenkteken bij de KMA, 1873-1893

Nadat de Roosdorp trofee was overgebracht naar de KMA, werd de complete collectie in de modelzaal opgesteld door de kapitein van de infanterie J. Huygens. Mede door de circulaire van *Het Metalen Kruis* werden in de jaren daarna verschillende objecten ontvangen van oud-strijders. Daarnaast kreeg de KMA respectievelijk in 1881 en '89 de archieven van de Amsterdamse en de Bredase afdeling.

In Breda was Snouckaert, zelf oud-leerling van de KMA en verzamelaar van militair-historische objecten, in 1878 een van de bezoekers. Zijn impressies van de opstelling publiceerde hij in de *Nieuwe Amsterdamsche Courant* (zie bijlage 2).

Men krijgt de indruk dat de trofee, net als bij de tentoonstelling in Arti en waarschijnlijk ook in het station Willemspoort, hiërarchisch gerangschikt was. Prominent geplaatst, en beschreven, waren de objecten voor de voornaamste bevelhebbers.⁴³ Die objecten werden aangevuld met wapens, uniformonderdelen en dergelijke van lagere militairen en vrijwilligers. Een uitzondering in deze opstelling werd echter gemaakt voor de objecten die

Afb. 15. De fauteuil van generaal Chassé. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. NM-10385-204 (collectie Roosdorp).

van Van Speyck afkomstig waren en in mindere mate voor die van de generaal Chassé. Voor de laatste, beroemd vanwege zijn rol als bevelhebber van de door de Belgen en Fransen belegerde citadel van Antwerpen, hoefde nauwelijks een speciale plaats aangegeven te worden, door zijn hoge rang kwam hij daar toch al voor in aanmerking. Van Speyck had een relatief lage rang maar zijn opoffering maakte een zodanig grote indruk, dat de objecten die op hem betrekking hadden, centraal gesteld werden. Van Van Speyck waren, mede dankzij verschillende leden van *Het Metalen Kruis*, uiteenlopende zaken te zien, waaronder een bon voor arbeidsloon in het Burgerweeshuis van Amsterdam, een stukje blauw laken van zijn rok en een schets van de overblijfselen van zijn romp, begraven in de Nieuwe Kerk in Amsterdam (afb. 14).⁴⁴ Van Chassé waren in en bij de trofee onder meer zijn zakpistolen en zijn in de citadel van Antwerpen gebruikte fauteuil te zien (afb. 15).⁴⁵ Bij het laatste object maken wij de kanttekening dat er nu in het Rijksmuseum twee van zulke fauteuils aanwezig zijn: het Roosdorp/KMA-exemplaar en een tweede die afkomstig is van het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden. De KMA bleef overigens niet lang in het rustige bezit van de, flink uitgebreide, collectie Roosdorp. In 1893 sloeg het Rijksmuseum er met succes een begerig oog op.

De collectie in het Rijksmuseum, 1893

De directe aanleiding voor de interesse van Rijksmuseumzijde voor de collectie Roosdorp was misschien niet zozeer gelegen in de belangstelling voor de Belgische Opstand, als wel voor de in de collectie opgenomen vaandels en vlaggen.

De krijgsmachtonderdelen kregen in 1893 en in 1896 nieuwe vaandels, die plechtig werden uitgereikt op het Malieveld. Tegelijkertijd besloot men om de oude vaandels onder te brengen in het Rijksmuseum.⁴⁶ Al in 1890 had Snouckaert zijn vriend De Stuers geadviseerd de oude vaandels bij het ministerie van Oorlog naar het museum te doen overbrengen.

Vaandels en vlaggen maakten deel uit van de collectie Roosdorp. Aan de overdracht van

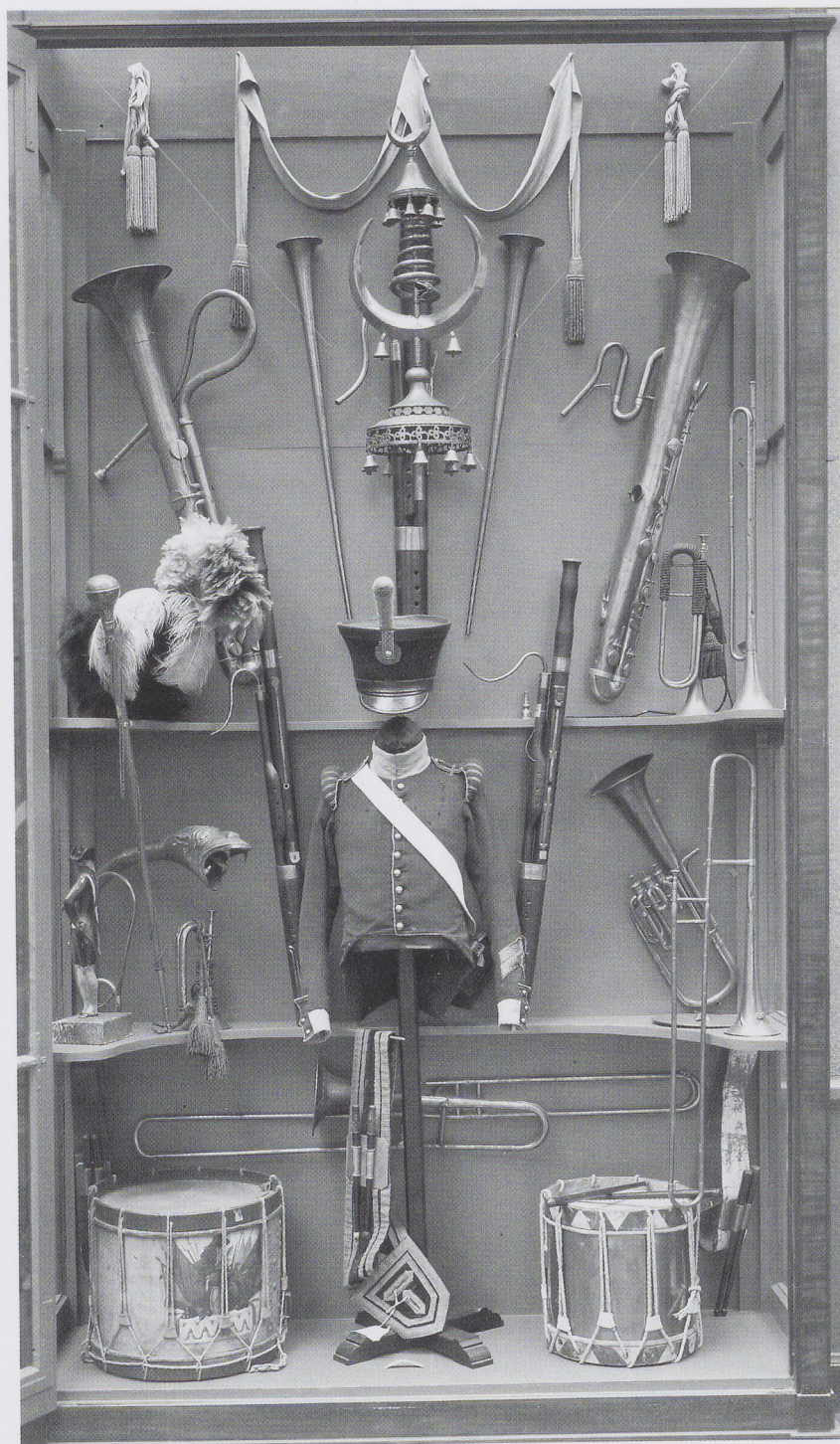
de collectie Roosdorp aan de KMA, wilde *Het Metalen Kruis* in 1873 de overdracht koppelen van de vaandels van de vrij- en andere ontbondene corpsen of schutterijen, thans schier onbekend en overal verspreid.⁴⁷ Ten minste 12 vlaggen en vaandels maakten deel uit van de collectie. Daarvan zijn er nu tien beschreven in de catalogus *Vlaggen, vaandels & standaarden in het Rijksmuseum*.⁴⁸

Naast Snouckaert en De Stuers, was ook de directeur van het Rijksmuseum, Van der Kellen, op de hoogte van het bestaan van de collectie Roosdorp en de vaandels. Van der Kellen had Roosdorp persoonlijk gekend en met hem samengewerkt bij de Arti tentoonstelling in 1869. In 1893 bezocht hij samen met de hoofddirecteur F.D. Obreen de KMA. Een eerste gevolg van dit bezoek was dat de standaard van het voormalige 4de regiment dragonders naar het ministerie van Oorlog gezonden diende te worden.⁴⁹ Korte tijd later gaf de minister van Oorlog, na overleg met het ministerie van Binnenlandse Zaken (lees: De Stuers), opdracht aan de KMA de collectie Roosdorp over te dragen aan het Rijksmuseum.

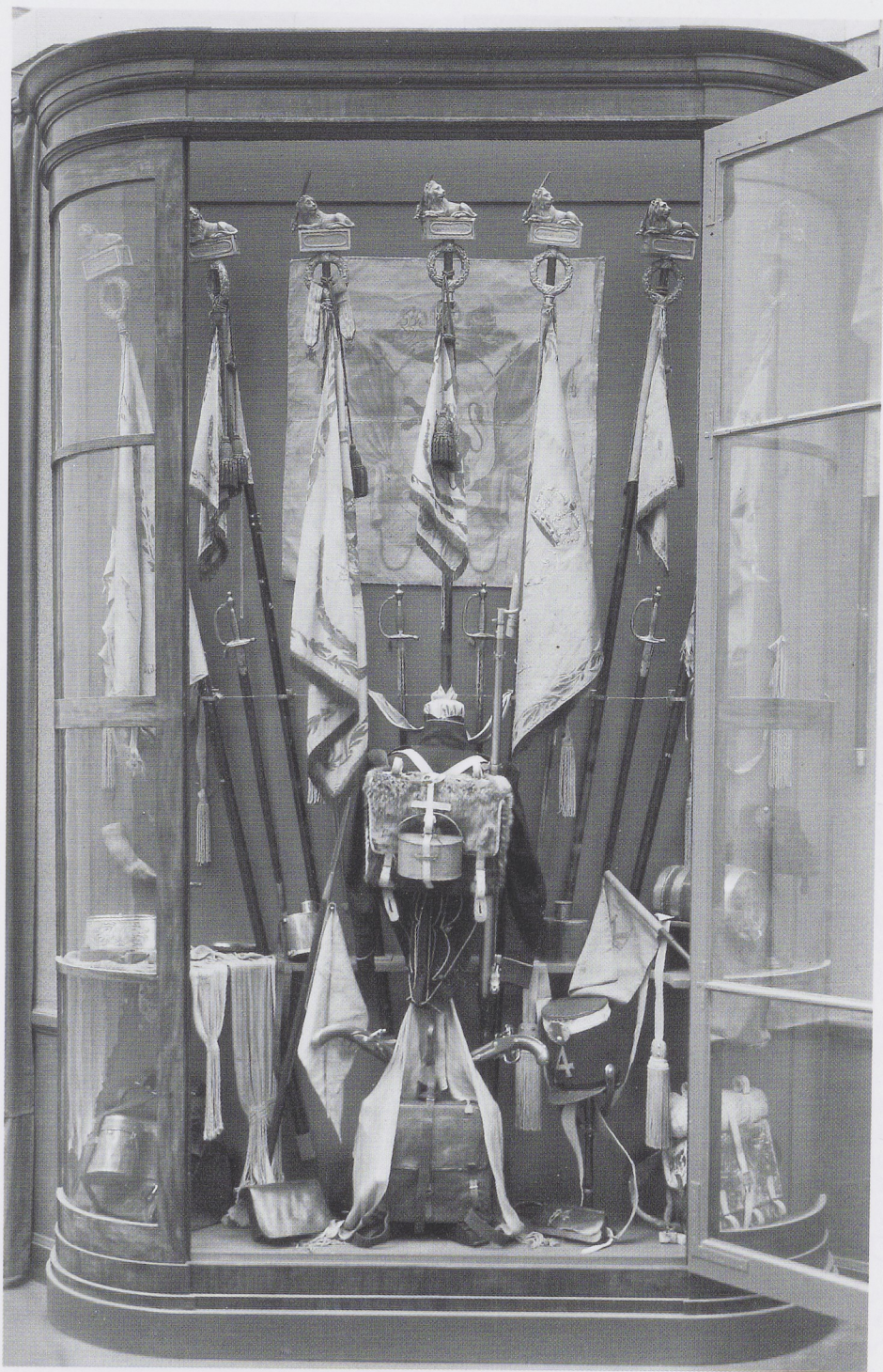
Pas in 1895 werd de collectie naar Amsterdam gezonden, althans die stukken die volgens Van der Kellen en Obreen van belang waren. In 1901 volgden de resterende stukken, inclusief de bij de KMA achtergebleven archivalia van de afdelingen Amsterdam en Breda van *Het Metalen Kruis*. Bij de tweede overdracht werd tevens bepaald dat het om een langdurig bruikleen van de KMA aan het Rijksmuseum ging.⁵⁰ Buiten de feitelijke overdracht bleven 21 stukken die in 1890 door de KMA waren uitgeleend aan de historische verzameling van het regiment grenadiers en jagers.

Weliswaar had de Amsterdamse afdeling van *Het Metalen Kruis* zich in 1873 voor het behoud van de collectie Roosdorp ingezet om daarmee tevens het behoud van de her en der bewaarde vaandels te garanderen, wat niet betekende dat men het vaandel van de vereniging dat men daar beheerde, meestuurd naar de KMA. De overdracht van de oude vaandels bij het ministerie van Oorlog en die in de collectie Roosdorp, gevoegd bij het overlijden van steeds meer

Afb. 16. Vitrine met militaire objecten, onder andere behorend tot de collectie Roosdorp, ingericht omstreeks 1930.

Afb. 17. Vitrine met militaire objecten, onder andere behorend tot de collectie Roosdorp, ingericht omstreeks 1930.

oud-strijders, bracht de afdeling in 1893 op andere gedachten. In juli 1893 verzocht het bestuur aan de koningin-regentes Emma te willen zorgen voor opname van het vaandel in het Rijksmuseum. Van der Kellen kon het bestuur korte tijd later berichten dat het aanbod geaccepteerd werd.⁵¹ De overdracht werd op verzoek van de Amsterdamse afdeling een plechtige aangelegenheid, beschreven in diverse dagbladen.

Op 27 september 1893 werd de voorzitter met enkele oud-strijders in drie landauers en begeleid door het 7de regiment infanterie en een detachement huzaren thuis opgehaald. Onder het spelen van het Wilhelmus werd plaatsgenomen in de rijtuigen waarbij de tweede landauer bestemd was voor de vaandeldrager met zijn vaandel. Vervolgens ging het richting Rijksmuseum: *Men trok langzaam, onder de welluidende toonen der muziek, langs de Stadhouderskade, waar zich een onafzienbare drom van toeschouwers had verzameld, boomen en telegraafpalen waren alle bezet. In het Museum aangekomen, werd de compagnie infanterie in slagorde gesteld, de oud-strijders verlieten de rijtuigen en groepeerden zich om het vaandel. Vervolgens trad de Heer Boot naar voren en gaf in goed gekozen woorden eene beschrijving van de dotatie van het vaandel en zijne geschiedenis. Daarop werd het vaandel overhandigd aan den hoofd-directeur van het Museum, den Heer Obreen, die met een gepaste toespraak het geschenk aanvaardde.*

Nog eens werd het vaandel aan de troepen en de omstanders onder luid gejuich in fanfares der muziek vertoond, en het ging over in de handen van den Heer Van der Kellen, die het met de fraai uitgevoerde oirkonde naar zijne plaats in de wapenzaal bracht.

De Heer Van der Hard, de vaandeldrager was zichtbaar bewogen bij het afstaan van het kleinnood. De president bedankte den kapitein Lansberg, die zoo uitmuntend had zorg gedragen voor de orde bij deze plechtigheid, waarna luide het 'leve de Koninginnen, leve het Vaderland!' weerklonk en het 'Wien Neêrlands Bloed' met ontblootte hoofden werd aangeheven. En hiermee was de plechtigheid ten einde, de oud-strijders reden naar het American-Hotel alwaar zij de uitvaart van haar vaandel

*vierden met een collation. Van de twaalf nog levende leden der 1e sectie waren nog slechts 9 bij de plechtigheid; bij de andere drie was de wil nog wel goed, maar de krachten ontbraken.*⁵²

Niet alleen werd het Amsterdamse vaandel (afb. 11) in het Rijksmuseum verenigd met de collectie Roosdorp en dus met vele objecten die afkomstig waren van oud-strijders, ook kwam het vaandel in het gezelschap van de scheepsvlag van het fregat *Het Metalen Kruis*.⁵³ Deze laatste vlag was in 1886 door de minister van marine overgedragen.

Op de oostelijke binnenplaats van het Rijksmuseum werd voor 'het nationaal gedenkteken' een bescheiden plaats ingeruimd; niet alle voorwerpen zullen naar wij aannemen daar bij de eerste inrichting te zien zijn geweest. In de *Beknopte wegwijzer door het Rijksmuseum* (1896) lezen wij dat zich daar een groote toonkast waarin de in 1894 verwisselde *Regimentsvaandels en vlaggen en vaandels van reeds vroeger vervallen Regimenten en eenige voorwerpen betrekking hebbende op den veldtocht van 1830 en 1831* bevond. Even verderop, na het passeren van de zogenoemde collectie Snouckaert, kwam de bezoeker nog *eene verzameling uniformen, meerendeels van 1830 en 1831* tegen.⁵⁴

In maart 1913 krijgen wij een gedetailleerder overzicht van de opstelling van de Roosdorpcollectie dankzij een nummerlijst die er toen van werd gemaakt.⁵⁵ Vrijwel de gehele collectie werd toen in vier vitrines getoond, elk met een eigen thema en titel:

- Koningsvitrine
- Groote kast Roosdorp
- Wandkast sjako's
- Wandkast muziekinstrumenten

De 'koningsvitrine' was vanzelfsprekend gereserveerd voor de objecten afkomstig van hooggeplaatsten, zoals het hoofdstel van het paard *Alice* en de muts van de hertog van Saksen-Weimar. Was de opstelling van de trofee in de jaren '60 en '70 van de 19de eeuw geheel hiërarchisch van aard, in 1913 werd de trofee nog slechts gedeeltelijk zo getoond, in de Koningsvitrine, en overigens onderverdeeld in de thema's 'sjakos' en 'muziekinstrumenten' en 'overige objecten' (in de grote kast). Overigens was de opstel-

ling in 1913 enigszins in verval want er waren in alle kasten nog voorwerpen die hun nummers verloren hebben.

In de jaren '20 van deze eeuw werd de inrichting van de Nederlandse geschiedenis ingrijpend gewijzigd onder leiding van F. Schmidt Degener. Pas in de jaren '30 kwam de 'geschiedenis te land' aan de beurt. Daarbij kwam de Roosdorp-collectie, voorzover traceerbaar, weer tevoorschijn en werd tentoongesteld in vier vitrines. Samen met onder andere de *Slag bij Waterloo* kreeg de collectie een plaats in een groot middenvak op de oostelijke binnenplaats dat gewijd was aan de jaren 1795-1832.⁵⁶ De reconstructie en de inrichting van de 'Roosdorp'-vitrines werd verzorgd door de wetenschappelijke assistent H.P. Baard. Foto's uit de jaren '30 geven een goede indruk van de inrichting van die jaren (afb. 16 en 17). Duidelijk is dat Schmidt-Degener en Baard zich weinig gelegen lieten liggen aan de oudere opstellingen. Alleen de vitrine met de muziekinstrumenten is ongetwijfeld een herhaling van de vitrine van 1913. Uit de foto's blijkt ook dat niet alleen voorwerpen uit de trofee van Roosdorp in deze staande vitrines getoond werden. Een deel van de objecten behoorde bijvoorbeeld tot de collectie Snouckaert.

De vier vitrines hebben, onderbroken door de Tweede Wereldoorlog toen alles werd ingepakt en afgevoerd, tot in de jaren '60 in de vaste opstelling gestaan. Daarna zijn de vitrinekasten opgeslagen in het Veiligheidsinstituut. In de huidige opstelling herinnert een nieuwe staande vitrine met een combinatie van militaire objecten uit de eerste helft van de 19de eeuw aan de eerdere opstellingen.

Zou het geen mooie gedachte zijn te zijner tijd in de opstelling van de Nederlandse geschiedenis de *militaire trophée ter herinnering aan de volksgeest van 1830/31* te reconstrueren?

Bijlage 1

Kopie-antwoord, 10 september 1866 gedaateerd, van S.J. Roosdorp op een brief, waarschijnlijk afkomstig van de oud-zeeofficier F.C. Zillesen, waarin hij het doel van zijn verzameling beschrijft⁵⁷

Wel edel gestrenge heer,

Hartelijk dank voor de toezending van dat overwaardig gedenkstuk van den held; van den onsterffelijken Van Speijk.

Het is een parel aan mijne trophée, en wel een parel die schitterende is aan de herinneringen aan 1830.1831, aan een Volk dat in tijd van gevaar zoo veele mannen oplevert, om het Vaderland voor onheilen te bewaren.

Daarom moet er aan die jaren gedacht worden, ja die jaren moeten in herinnering blijven, en dit is dan ook mijn rusteloos streven om het nageslacht een herinnering achter te laten die zoo schitterende was aan den Volksgeest; – ik zeg een herinnering, en die zal bestaan uit verschillende wapens en alle equipmentsstukken – en voorzeker dit gezonden kleinoot is daarvoor een hoofdoorwerp, waarop ik trotsch ben, te meer ik het uit uwer handen ontvang, een wapenbroeder van Van Speijk, eenen warm Vaderlander, een hoog geachte vriend van hem die zich noemt uwe zeer dankbaren dienaar.

Bijlage 2

Beschrijving door A.C. Snouckaert van Schauburg van de collectie Roosdorp in de Koninklijke Militaire Academie, 1878⁵⁸

Minder bekend is het, hoe de heer Roosdorp er toe gekomen is om de collectie wapens en geschiedkundige preciosa te verkrijgen, welke later tegen een hoogen prijs is gekocht door Z.K.H. Prins Frederik der Nederlanden en ten geschenke aangeboden aan de Kon. Mil. Academie. Ze is op de modelzaal in een breede tropee tentoongesteld en zal bij het a.s. 50-jarig jubilé opnieuw ruimschoots de aandacht trekken.

Voormelde collectie der Kon. Mil. Academie bevat voorts eenige geteekende portretten der vorstelijke en andere bevelhebbers van 1830 tot '39, een aantal ridderorden, eere- en onderscheidingsteekenen, o.a. het groote lint der Militaire Willemsorde en het lint der Russische St. George van Z.K.H. den Prins opperbevelhebber, de citadel-medailles van Chassé en van den kapitein ter zee Koopman; staten van samenstellingen, van sterkte van verschillende vrijwillige korpsen en onderdeelen van het leger te velde; de proclamatie 'te Wapen' van Septem-

ber 1830 door Koning Willem I, brieven van de Hertog van Wellington, enz. Onder de voorwerpen van kleeding, wapening, harnachement, etc. onderscheidt men op de modelzaal een hoofdstel met stang van het paard Alice te Boutersem bereden door den Prins van Oranje, het bekende petje en den degen van den Hertog Bernard van Saksen Weimar, onderscheiden sabels, pistolen, enz., als van de generaals Boreel, Cortheiligers, Meijer, de kolonels De Gallières en De Posson, de nog met bloed geverfde sjerp van Paravicini de Capelli, op den 23sten Dec. 1832 op de Ci-tadel van Antwerpen gesneuveld; kurassen, casques van o.a. Van Panhuys en den ritmeester Habetz, de kwartiermuts van den op 4 augustus 1831 gesneuvelden vrijwilligen Leidschen jager Beeckman met een bloemruikertje, dat in zijn sjako werd gevonden, ook de hoed en het vaatje van vrouw Schoonderwoert, marketenster bij de afdeeling Zuidhollandsche schutterij, pas onlangs overleden, en nog veel andere zaken. De tropee Roosdorp wordt bewaakt door een aantal compleet uitgedoschte schildwachten van alle wapens, doch die alleen den kop kwijt zijn geraakt, hoewel hunne hoofdtooisels zijn gebleven; verder uit epauletten, buksen, ransels, een steek van den generaal Constant de Rebecque, toenmaals chef van den generalen staf, de standaard van het 4de regiment lichte dragonders, geweren, muziekinstrumenten, wisschers, faucons, enz.

Nog verdienen opmerking bij de verzameling der Kon. Mil. Academie een fauteuil, waarin de baron Chassé uitrustte in een kazemat van de belegerde Citadel; overblijfselen der kleeding, ook een quitantie voor ontvangen arbeidsloon van den dapperen Van Speijk, die zich dit souvenir uit het Amsterdamsche Weeshuis, alwaar hij is opgevoed, niet heeft geschaamd; splinters uit de boot, welke hij op de Schelde, om ze aan de muiters te onttrekken, hoog in de lucht joeg; een stuk van de vlag der Citadel van Antwerpen enz. De roem van tijdgenooten wordt in die verzameling verkondigd door een degen van Duycker, toenmaals kapitein, thans gepensioneerd generaal, en ..... door den triangel waarmede Nederland's gevierde militaire componist, de heer Dunkler, zijn roemvolle muzikale loopbaan is ingetreden.

Noten

* De auteur is A.J.H. van Marion, Tom van der Meer, Liesbeth Strasser en Eveline Sint Nicolaas erkentelijk voor informatie en commentaar.

¹ Indien niet anders vermeld zijn de gegevens over zijn loopbaan ontleend aan het personeelsstamboek van de HJSM, nu in: Het Nederlands Spoorwegmuseum, Utrecht De gegevens betreffende zijn geboorte, huwelijk etc. zijn ontleend aan de Burgerlijke Stand van de gemeente Haarlem. Roosdorps overlijdensadvertentie bevindt zich in het Centraal Bureau voor Genealogie, Den Haag: *In Haarlem is op den 18den September 1872, in den ouderdom van ruim 55 jaren, overleden de heer Sietze Johannes Roosdorp, in leven Station-Chef aan de Holl. IJzeren Spoorweg-Maatschappij. Bolwerk Haarlem.*

² Gemeentearchief Amsterdam (GAA), Begraafboek 1882, akte 1394, d.d. 27 februari 1882.

³ Kinderen: 1. Frederik Jacob Roelof, 9 oktober 1838; 2. Johannes Martinus, 18 maart 1841; 3. Wilhelmina Catherina, 28 september 1843; 4. Willem, 31 januari 1850; 5. Frederik Hendrik, 17 mei 1855. Gemeentearchief Haarlem, Bevolkingsregisters 1849-'50, 1860-1900.

⁴ H. Romers, *De spoorwegarchitectuur in Nederland, 1841-1938*, Zutphen 1981, pp. 18-19. De woning werd later omgebouwd tot restauratie. Het station is in 1880 gesloopt.

⁵ De nazaten van Roosdorp konden de sociale stijging van hun vader niet vasthouden of voortzetten. Zij waren kantoorloper (Johannes Martinus), kantoorbediende (Frederik Hendrik) of postbeambte (Willem). Frederik Hendrik keerde vanuit de Oost snel terug naar Amsterdam; hij overleed op 4 augustus 1875: GAA, Begraafboek 1875, dl. 5, folio 139. De weduwe en haar ongehuwde zonen Johannes Martinus en Willem overleden kort na elkaar in het begin van 1882: GAA, 27 februari 1882, begraafboek '82, dl. 2, folio 32 (J.M.), 1 maart 1882, ibidem, folio 45 (W).

⁶ *Nieuwe Amsterdamsche Courant/Algemeen Handelsblad*, nr. 14974, zaterdag 24 augustus 1878.

⁷ Het onderstaande is ontleend aan het gedenkboek *125 jaar diergaarde, 1857 - mei - 1982*, Rotterdam 1982.

⁸ Rijksmuseum, afd. NG, dossier Roosdorp, nr. 28b, 19 juni 1867.

⁹ Rijksmuseum, NM 10385, nr. 149.

¹⁰ Rijksmuseum, afd. NG, dossier Roosdorp, nr. 113, ongedateerd.

¹¹ Zie over hem: W. Loos, 'Cornelis Kruseman, predikend in de woestijn', in: *Bulletin van het Rijksmuseum* 39 (1991), pp. 465-484.

¹² *De Prins van Oranje op het oogenblik waarop te Boutersem hoogstdezelfs paard wordt gewond, geschilderd door C. Kruseman*. Z.pl., z.j. Exempl. bibliotheek Rijksmuseum 40 E 6. Het schilderij wordt ook beschreven in de *Algemene Konst- en Letterbode* van dinsdag, 17 juli 1838. Studies voor het schilderij werden 16 februari 1858 uit de boedel van Kruseman aangekocht door de heer Sangster: Rijksmuseum, coll. veilingcatalogi 16-II-1858, p. 26 nrs. 77-82. Zie over de geschiedenis van de totstandkoming van het schilderij ook: T. van Westhrene Wz., 'Kruseman, zijn leven en werken', in: *Kunstkronijk* 20 (1859), pp. 9-16; pp. 12-13. Zie voor herinneringen van een schilder aan de Tiendaagse Veldtocht en Boutersem ook: *Kunstkronijk* (1871), pp. 51-60.

¹³ Rijksmuseum, NM 10385 (collectie Roosdorp) nr. 1: *Bruin lederen hoofdstel met stang en trens en rond frondeel (...) van het paard Alice door z.k.h. den Prins bereden bij Boutersem*. Slechts de houder waarop dit hoofdstel indertijd werd tentoongesteld, is nu aanwijsbaar.

¹⁴ 'Verzameling van gedenkstukken van v. Speijk en der citadel van Antwerpen, 1830-1831', in: *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht* 5 (1849), p. 121. Net als bij Roosdorp waren de objecten van Beeldsnijder voorzien van verklaringen van geloofwaardige getuigen om de authenticiteit te onderstrepen. Zie over zijn collectie brieven, albums en rariteiten ook: *Alphabetische catalogus (...) van jonkh. G.J. Beeldsnijder van Voshol (...)*, Utrecht 1838.

¹⁵ Het schip was in 1862 als *Soerabaja* te water gelaten; in 1863 werd het omgedoopt in *Het Metalen Kruis*. In 1878 werd het schip uit de sterkte afgevoerd: M. van den Brandhof, *Vlaggen, vaandels, & standaarden van het Rijksmuseum te Amsterdam*, Amsterdam 1977, p. 68.

¹⁶ GAA, Archief Metalen Kruis (nr. 65), inv.nr. 16.

¹⁷ Rijksmuseum, afd. NG, dossier Roosdorp, nr. 7, reactie op ingekomen brief van Booms van 12 mei 1867. In de brief van 12 mei bedankt Booms, Roosdorp voor het nazenden van zijn jas en paraplu.

¹⁸ Archief Arti et Amicitiae, notulenboek oktober 1860-februari 1864: 22 januari 1861. Zie ook: *Verslag en Naamlijst van de Leden der Maatschappij Arti et Amicitiae gevestigd te Amsterdam* (1868), p. 21.

¹⁹ Veiling 4/5 februari 1873, Amsterdam, Roos en Engelberts: *Catalogus van eene zeer uitgebreide collectie schilderijen, door oude en hedendaagsche meesters uit onderscheidene scholen...*, (Lugt 33642).

²⁰ Citaat: *Verslag en naamlijst van de Leden der*

Maatschappij Arti et Amicitiae gevestigd te Amsterdam (1869), pp. 8-11. Besluit van 10 november 1868 in het voorjaar een wapentoonstelling te organiseren op *Nederland betreffende, van de vroegste tijd af tot op den tegenwoordigen, op overeenkomstige wijze als de tentoonstelling 'oude meesters' van 1867*: Archief Arti et Amicitiae, notulen juli 1867-november 1872.

²¹ *Jaarboek Het Metalen Kruis*, nieuwe serie, 6de jrg. (1863), p. 3. Zie voor zijn werkzaamheden als architect en ingenieur: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, Leiden 1927, dl. VII, pp. 445-450.

²² Cat.nr. 1327. Daarnaast stelde Roosdorp (één keer aangeduid met de initialen S.H.) enkele andere objecten beschikbaar: een Oostenrijks kuras, drie sabels en een chacot die gevonden waren op het slagveld van Waterloo, diverse wapens, een stuk bom ter herinnering aan het beleg van de Antwerpse citadel en een halssjerp door een aanvoerder der Belgen gedragen: cat.nrs. 1175-1179 en 1328-1329.

²³ Rijksmuseum, afd. NG, dossier Roosdorp, nr. 11, ingekomen brief 31 januari 1869 bij Roosdorp van De Perponcher. De laatste bedankt Roosdorp voor het programma van de tentoonstelling en attendeert hem op de eigenaar van Tromps wapenrek. Het wapenrek werd in 1884 door Victor de Stuers voor 3500 gulden van de familie Van Beresteyn gekocht, nu Rijksmuseum: NM nr. 6087-6099.

²⁴ *Tentoonstelling van wapenen, krijgssattributen, enz. enz. in de kunstzalen der Maatschappij 'Arti et Amicitiae' 1869*, Amsterdam 1869, bladzijde voor p. 1.

²⁵ J.F. Heijbroek (et al.), *Voor Nederland bewaard. De verzamelingen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum*, dl. x, *Leids Kunsthistorisch Jaarboek* (1995), pp. 9-10.

²⁶ *De Oude Tijd. Geschiedenis - maatschappelijk en huuselijk leven - monumenten - volkseigenaardigheden - overleveringen - kunst - nijverheid - gebruiken - kleeding - volksverhalen - spreekwoorden - liedjes uit Noord en Zuid-Nederland* 2 (1870), p. 349. Zie ook: *De Oude Tijd*, 1 (1869), p. 11, waarin hij het kabinet van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap ten voorbeeld stelt.

²⁷ *De Oude Tijd* 1 (1869), pp. 22-28, etc.; ibidem 2 (1870), pp. 317-323.

²⁸ Rijksmuseum, afd. NG, dossier Roosdorp, nr. 1b, 1 oktober 1869 (Snouckaert); nr. 9b, 19 februari 1869 (schenking C.J.M. Koopman, Amsterdam); nr. 2b, 29 maart 1869 (schenking J. Honing).

²⁹ Het onderstaande is ontleend aan het Koninklijk Besluit van 26 augustus 1873, nr. 36 (ARA, Kabinet des Konings, doos nr. 2020), waarbij als bijlagen: advies van de minister van Oorlog van 23 augustus 1873, nr. 45P en rekest van het Amsterdamse bestuur van maart 1873, bij Koninklijk Besluit 17 maart 1873, nr. 19 voor advies doorgegeven aan Oorlog; ARA, Ministerie van Oorlog (het verbaal van de betreffende periode is vrijwel integraal vernietigd), Index 25 maart 1873, nr. 65P, 9 april 1873, nr. 95P, 6 mei 1873, nr. 123P, 29 augustus 1873, nr. 25G en enkele tussenliggende data.

³⁰ De minister zelf, generaal-majoor M.D. graaf van Limburg Stirum (1807-1891), was als militair betrokken geweest bij de Belgische Opstand. Hij diende onder andere in de citadel van Antwerpen.

³¹ GAA, Archief Metalen Kruis, inv.nr. 5: open brief d.d. 17 mei 1873, bijlage bij de notulen van 20 mei 1873.

³² De gelden werden door de penningmeester *kameraad Pek* geïncasseerd: GAA, Archief Metalen Kruis, nr. 2, notulen 17 juni 1873. Prins Frederik leverde een belangrijk aandeel in het schadeloosstellen van de weduwe: hij schonk 3200 gulden: G. van Steijn, *Koninklijke Militaire Academie. Gedenboek. 1828-24 november-1928*, Breda 1928, p. LXXXVI.

³³ GAA, Archief Metalen Kruis, nr. 2, notulen 15 juli 1873.

³⁴ Zie voor de geschiedenis van het monument: G. van Hout en E. Langendijk (red.), *Louis Royer 1793-1868. Een Vlaams beeldhouwer in Amsterdam*, Amsterdam 1994, pp. 28-29 en pp. 76-86.

³⁵ Voor de opschriften van het monument, zie: *Volksblad uitgegeven door de vriend van armen en rijken*, woensdag 3 september 1856.

³⁶ J.A. Alberdingk Thijm, 'Het nieuwe monument te Amsterdam', in: *De Dietsche Warande. Tijdschrift voor Nederlandse oudheden, en nieuwe kunst & letteren* 2 (1856), pp. 373-384.

³⁷ Zie J.C. Boogman, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. 12, Haarlem 1977, p. 326.

³⁸ GAA, Archief Metalen Kruis, inv.nr. 5, ingekomen brief *Hoofidcommissie Nationaal Gedenkteeken voor november 1813 enz.*, nr. 8982, 7 juni 1863.

³⁹ GAA, Archief Metalen Kruis, inv.nr. 2, notulen 19 augustus 1873.

⁴⁰ GAA, Archief Metalen Kruis, inv.nr. 5, rondschrijven bestuur *Het Metalen Kruis* 2 december 1864, met ingekomen brief De Man d.d. 11 sep-

tember 1864 en ingekomen brief, betreffende het feest, d.d. 14 december 1864.

⁴¹ GAA, Archief Metalen Kruis, inv.nr. 2, notulen 19 februari 1874.

⁴² GAA, Archief Metalen Kruis, inv.nr. 5, missive Atjeh, 18 april 1874.

⁴³ De hiërarchische ordening is eveneens gehanteerd in de opsomming van de collectie bij de overdracht aan het Rijksmuseum in 1893.

⁴⁴ Rijksmuseum, NM 10385-5.

⁴⁵ Rijksmuseum, NM 10385-4 en 10385-204.

⁴⁶ Rijksmuseum, NM 9836-9858.

⁴⁷ ARA, Staatssecretarie 2020, Koninklijk Besluit 26 augustus 1873, nr. 26, inliggend missive Metalen Kruis maart 1873.

⁴⁸ Van den Brandhof, *op.cit.* (noot 15), pp. 21-22: cat.nrs. 37-46. 'Roosdorp'-nummers: NM 10385-197 a-f en 224a-f.

⁴⁹ Het is mij niet bekend wat er nadien met dit vaandel gebeurde. Een volgende overdracht aan het Rijksmuseum ligt voor de hand. Het vaandel wordt echter niet genoemd in de catalogus Van den Brandhof, *op.cit.* (noot 15), p. 51.

⁵⁰ Van Steijn, *op.cit.* (noot 32), pp. LXXXVI-LXXXVII.

⁵¹ GAA, Archief Metalen Kruis, nr. 2: ingekomen brief van Rijksmuseum d.d. 3 augustus 1893, nr. 2147. Hierin wordt het verzoekschrift van het bestuur van 12 juli en de beschikking van de minister van Binnenlandse Zaken van 27 juli 1893, nr. 1523 KW, vermeld.

⁵² *Het Nieuws van de Dag*, 27 september 1893, 3de blad, p. 8. Zie ook de *Nieuwe Amsterdamse Courant* van dezelfde dag.

⁵³ Rijksmuseum, NM 9740: vaandel Eerste Sectie van het Metalen Kruis, afdeling Amsterdam. Rijksmuseum, NG 1976-R50: scheepsvlag van de 'Metalen Kruis', 1865. Zie ook Van den Brandhof, *op.cit.* (noot 15) cat.nrs. 99 (vaandel) en 165 (scheepsvlag).

⁵⁴ *Beknopte wegwijzer door het Rijksmuseum* (1896), p. 56.

⁵⁵ Rijksmuseum, afd. NG, dossier Roosdorp.

⁵⁶ *Rijksmuseum te Amsterdam. Verslag van den hoofddirecteur over het jaar 1933* (1934), p. 18.

⁵⁷ Kopie-uitgaande brief Roosdorp en ingekomen brief Zillezen, Rijksmuseum, afd. NG, dossier Roosdorp, nr. 5.

⁵⁸ Gepubliceerd in de *Nieuwe Amsterdamse Courant/Algemeen Handelsblad*, nr. 14974, zaterdag 24 augustus 1878.